

Нитче, 1850. – Ч. 1. – 169 с. 31. Якобсон А. Л. Крым в средние века. – М.: Наука, 1973. – 174 с. 32. Balard M. La Romanie génoise: XIIe – début du XVe siècle. – Roma; Genova: École française de Rome, 1978. – Vol. 1 – 2. – 1008 p. 33. Balard M. Les formes militaires de la colonisation génoise (XIII –XVe siècle) // Castrum 3. Guerre, fortification et habitat dans le monde Méditerranéen au Moyen Âge. – Madrid, 1988. – P. 67 – 78. 34. Balard M. The Greeks of Crimea under Genoese Rule in the XIVth and XVth Centuries // Dumbarton Oaks Papers. – 1995. – №. 49. – P. 23 – 32. 35. Balard M., Veinstein G. Continuité ou changement d'un paysage urbain? Caffa génoise et ottoman // Le paysage urbain au Moyen Âge: actes du XIe Congrès des Historiens médiévistes de l'Enseignement supérieur public. – Lyon: Presses universitaires de Lyon, 1981. – P. 79 – 131. 36. Balletto L. Pera Genovese negli atti del notaio Donato di Chiavari (1389 – 1390) // Atti della Accademia ligure di scienze e lettere. – Genova, 1990. – T. 46. – P. 457 – 472. 37. Brătianu G. La mer Noire: des origines à la conquête ottomane. – Munich, 1969. – 394 p. 38. Formaleoni V. A. Storia filosofica, e politica della navigazione, del commercio e delle colonie degli antichi nel mar Nero. – Venezia: Nella tipografia dell'autore, 1789. – Vol. 2. – 400 p. 39. Oderico G. L. Lettere ligustiche: ossia Osservazioni critiche sullo stato geografico della Liguria fino ai tempi di Ottone il Grande. – Bassano, 1792. – 214 p. 40. Pardessus J. M. Collection de lois maritimes antérieures au XVIIIe siècle. – Paris, 1837. – T. 4. – 611 p. 41. Petti Balbi G. Caffa e Pera a meta del Trecento // Revue des études sud-est europeennes. – 1978. – An. 16. – №2. – P. 217 – 228. 42. Pistarino G. I Gin dell'Oltremare. – Genova: Civico istituto colombiano, 1988. – 508 p. 43. Primaudaie E. Histoire du commerce de la mer Noire et des colonies génoises de la Crimée. – Paris: Comptoir des Imprimeurs-Unis, 1848. – 404 p. 44. Sacy S. Pieces diplomatiques tirees des archives de la republique de Genes // Notices et extraits des manuscrits de la Bibliotheque du Roi. – Paris: Imprimerie Royale, 1827. – T. XI. – P. 1 – 97. 45. Telfer J. B. The Crimea and Transcaucasia: being the narrative of a journey in the Kouban, in Gouria, Georgia, Armenia, Ossety, Imeritia, Swannety, and Mingrelia, and in the Tauric range. – London: Henry S. King, 1876. – Vol. 1. – 86 p.

УДК 94(478) «13/17»

**Михайло ЧУЧКО**

**СІЛЬСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ  
В ПІВНІЧНИХ ВОЛОСТЯХ МОЛДАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ  
(друга половина XIV – третя чверть XVIII ст.)**

*Стаття присвячена висвітленню питання стану самоврядування в сільських поселеннях північної частини Молдавської землі упродовж другої половини XIV – третьої чверті XVIII ст. Автор констатує, що з формуванням територіальної сільської громади общинні порядки в північній частині Молдавії поступово відходять у минуле. Керівники вільних селянських общин – кнези,*

поступово зникають, а їхні функції з управління селами виконують ветементи, яким підпорядковувалися ворничели-двірники. У турецько-фанаріотський період роль сільського дворника поступово зростає. У статті вказано, що на цьому етапі сільське самоврядування знайшло прояв у виборності посад ветемена і дворника та існуванні інституту «старих і добрих людей». Проте у другій половині XVIII ст. роль останніх в сільському управлінні і судочинстві поступово зменшується.

**Ключові слова:** Молдавська земля, сільська громада, управління, кнез, ветементи, ворничел, старі добрі люди, судочинство.

Михаил ЧУЧКО

### СЕЛЬСКОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ В СЕВЕРНЫХ ВОЛОСТЯХ МОЛДАВСКОЙ ЗЕМЛИ (вторая половина XIV – третья четверть XVIII вв.)

Статья посвящена освещению вопроса состояния самоуправления в сельских поселениях северной части Молдавской земли на протяжении второй половины XIV – третьей четверти XVIII в. Автор констатирует, что с формированием территориальной сельской общины общинные порядки в северной части Молдавии постепенно уходят в прошлое. Руководители свободных крестьянских общин – кнезы, постепенно исчезают, а ихние функции по управлению селами выполняют ветементы, которым подчинялись ворничелы-дворники. В турецко-фанариотский период роль сельского дворника постепенно выросла. В статье указано, что на этом этапе сельское самоуправление нашло проявление у выборности должностей вэтэмана и дворника и в существовании института «старых и добрых людей». Однако во второй половине XVIII в. роль последних в сельском управлении и судопроизводстве постепенно уменьшается.

**Ключевые слова:** Молдавская земля, сельская община, управления, кнез, вэтэман, ворничел, старые добрые люди, судопроизводство.

Mykhaylo CHUCHKO

### GOVERNMENT IN THE VILLAGE IN THE NORTHERN PART OF MOLDOVA (second half of XIV - the third quarter of XVIII centuries)

*The article is devoted to the issue of the government in the villages of northern Moldavia during the second half of XIV - the third quarter of XVIII century. The author notes that the collapse of the patriarchal family community and the formation of the territorial community of the village communal order in the territory of northern Moldavia gradually fading. As the transition in ownership boyars villages and monasteries, heads of village communities free - knez gradually disappear,*

*and their government functions perform villages veteman vested with executive and administrative functions. Veteman village subordinated vornychel, engaged in administrative functions.*

*In the period Turkish-Phanarioets role during vornychel village gradually increased because of its administrative fiscal activities in connection with interest the home-state operation Phanariotes peasants serfs, which in Moldova in 1749 formally freed from serfdom and moved into the category tsaran.*

*At this stage, the village government has found expression in elective positions vetemana and janitor and the institution of «old and good people.» However, in the second half of the XVIII century. role of the latter in the management of the village and proceedings gradually decreases.*

**Keywords:** *Moldavia, rural communities, government, knez, veteman, vornichel, good old people, proceedings.*

Панівним типом поселення у Молдавії доби Середньовіччя та раннього Нового часу було село [9, с.56]. За даними джерел, у останній третині XIV ст. в Молдавському воєводстві існувало близько 993 сільських поселення. З них на територію пізнішої Буковини припадало 209 поселень (122 села знаходилися в південній частині краю і 87 сіл – в північній) [19, с. 94]. У першій третині XV ст. кількість сільських поселень в Молдавії зросла до 1457. На терени Буковини з цього числа припадало 271 село (175 сіл існувало на півдні краю і 69 сіл на півночі). На середину XV ст. в Молдавській землі нараховувалося майже 1600 сіл, з них приблизно 350 сільських поселень розташовувалися в північній частині країни (на території пізнішої Буковини) [19, с.96, 24, 162,174; 10, с.67].

Історія середньовічного молдавського села, особливості його соціально-економічного життя досить докладно висвітлені в працях румунських та молдавських дослідників [9; 12; 13; 14; 17; 19; 21; 22]. У рамках історії Буковини доби Середньовіччя та раннього Нового часу становище сільського населення краю побіжно розглядалося українськими вченими [11; 15; 18]. Проте проблема сільського самоврядування в Молдавській землі, зокрема в її північних волостях, предметом спеціального дослідження так і не стала. Отож, метою нашої розвідки стане висвітлення питання стану самоврядування в сільських поселеннях північної частини Молдавської землі упродовж другої половини XIV – третьої чверті XVIII ст.

У Молдавському воєводстві жителі сіл – селяни-земляни, були основними виробниками матеріальних благ. За правовим і економічним становищем вони ділилися на різні категорії. Упродовж другої половини

XIV ст. на теренах Молдавії існувала патріархально-сімейна община. У наступному столітті, внаслідок подальших соціально-економічних зрушень, вона зазнала розпаду і поступово трансформувалася в територіальну сільську громаду, общинні устої якої ще певний час продовжували зберігатися.

Як і у попередній період, сільська община продовжувала колективно відповідати перед воєводою за сплату податків та виконання різних державних повинностей. При цьому представники общини – «кнези», розкладали частки данини на всіх общинників.

За «звичаєм землі» сільська община продовжувала судити своїх членів. Виняток становили карні справи, що належали до компетенції воєводи. Судом керували кнези.

До кінця XV – початку XVI ст. ст., в міру переходу сіл у власність бояр та монастирів, кнези як керівники вільних селянських общин поступово зникають [14, с.63-65]. Приміром, у грамоті Молдавського господаря Олександра Доброго, виданій 1427 р., йдеться про передачу цим воєводою монастирю Гомор села «где был князь станъ» [22, с. 34]. Проте до першої третини XVI ст. молдавські селяни залишалися особисто вільними і могли переселятися з однієї громади в іншу, служити у ополченні, але за користування землею давали власникові десятину, відробляли панщину, а також виконували на користь держави майже 20 різних повинностей.

У гіршому правовому і економічному становищі перебували в Молдавії холопи, якими були майже винятково цигани і військовополонені татари, які належали боярам та монастирям на правах приватної власності і використовувалися як дворові слуги, пастухи й ремісники. Їх можна було продавати, купувати, обмінювати та дарувати як поодинці, так і цілими родинами. Вони не виконували державних повинностей як селяни.

До початку XVI ст. у селах північної частини Молдавії, як і в усій країні в цілому, виокремилося декілька категорій селян, яких документи називали просто «люди»: селяни, що жили на землях господарського домену; селяни, що проживали у боярських та церковно-монастирських селах-отчинах і залежали від власників сіл; вільні селяни, що жили на своїй землі. Найбільш безправною категорією сільського населення Молдавської землі були холопи, які перебували у власності бояр та монастирів [17, с. 134-135, 144, 251-255].

З першої третини XVI ст. все більше селян стало потрапляти у залежність від великих землевласників. Селян, які потрапили у кріпацьку



залежність, називали в Молдавії «сусідами» (вечинами). Законодавчо кріпосне право в Молдавському воєводстві було оформлене 1646 року в «Правилах» господаря Васіле Лупу («Румунська книга настанов за імператорськими законами і іншими судовими рішеннями»). Відповідно до них, селяни-вечини не мали права переходити від одного власника до іншого. Зокрема, в «Правилах» вказувалося, що «коли ж царанин втече зі свого села й від свого власника, ніхто і ніде не повинен прийняти його, а коли хто-небудь й прийме царанина-втікача, то повинен негайно схопити біглого царанина і спішно повернути його назад в село до свого власника, або ж, у всякому разі, сповістити останнього, тобто власника села і царанина. Той, хто вчинить інакше і порушить це Правило, платить у скарбницю господаря певну кількість літрів срібла, а також платить боярину, власнику царанина. Крім того, за наказом господаря, той, хто надав прихисток втікачу-царанину, повертає і доправляє його своєму першому власникові, від якого він втік» [13, с.293-294]. Проте продавати селян-вечинів як холопів окремо від землі не дозволялося. Вечини повинні були відробляти на користь власника маєтку панщину, сплачувати численні податки та виконувати інші повинності [11, с.41-42; 17, с.263]. Зокрема, з грамоти 1721 р. дізнаємося, що мешканці с. Сторожинець Сучавської волості сплачували десятину з врожаю на полі, з сіножаті, пасік, плодів дерев та іншого врожаю [4, с.14; 18, с.66]. Села, у яких жили вечини-кріпаки, переходили шляхом купівлі-продажу від одного власника до іншого. Так, у 1728 р. частина с. Барбівці Чернівецької волості з хатами, млинами, полями, лісами і сіножатями була продана за 2 воли і 4 талери [4, с.80-81]. Внаслідок продажу частин сіл одним населеним пунктом володіло по кілька власників [18, с.66].

Попри закріпачення частини сільських виробників, в Молдавській землі продовжував зберігатися численний прошарок вільних селян, власників або співвласників частини одного села – «резешів» [17, с.256-257]. У документах резеші згадуються в таких селах Чернівецької волості як Іспас, Банилів, Волока, Карапчів, Вилавче, Костинці, П'ядиківці, Іванківці, Южинець, Кулівці, Репужинці та ін. [15, с.79]. Але ця категорія сільських жителів постійно зменшувалася. Молдавський воєвода Константин Маврокордат у 1741 р. відзначав зникнення на кордонах країни служилих людей, які перетворилися, за його словами, в селян [11, с.56].

З огляду на погіршення демографічної ситуації, внаслідок втечі вечинів в сусідні землі, зменшення надходжень у державну скарбницю (вистерію) воєвода Константин Маврокордат провів для



Молдавський воєвода Олександр  
Добрий (худ. Є. Максимович).

подолання кризової ситуації ряд реформ. У 1742 р. він заборонив закріпачувати переселенців, що осідали в боярських маєтках [21, с.565]. Того ж року він законодавчо оформив так зване скутельництво. Скутельники закріплювалися як за державними службовцями, так і за духовними особами та монастирями [11, с.57.]. Зокрема, згідно з переписом, проведеним російською адміністрацією в Молдавському воєводстві у 1774 р., в с. Гореча біля Чернівців мешкало 58 скутельників Горечанського монастиря: Андрей Футіле, Тоадер син Гавріле, Некита Цивориге, Сандул син Михаїл, Василе син Якобоаї, Ілаш Цивориге, Григораш хотинчан, Онофрею Шкіопу, Василе Косташ, Деніле, Думитрашку зять Тудор, Андронік унгурян, Сіміон син його, Кириле зять Веренка, Михаїл Софроній, Михалаке рупташ, Васіле рупташ,

Тенасе син його, Іон рупташ, Тудосіе син Василе, Пинтелею Халунге, Тоадер Халунга, Іон син Василе, Григоре син Василе, Василе Футіле, Якоб хотинчан, Тоадер Васлин, Штефан Веренку, Василе брат його, Констандін Воронке, Сандул син Геїне, Андрей Воронке, Савин брат скрипкар, Констандін скрипкар, Григорі син Іван, Некита Цивериг, Сандул син Михаїл, Василе син Якоб, Ялиш Цивериг, Карпу, Петре брат його, Тооадер Плечинте, Андрей рус, Андрей Русняк, Василе Анчер, Андрей Цириг, Некулай Мазур, Петре пинзар, Андрей зять кожокеріцей, Іван Пачук, Онофрей ветеман, Андрей Босзас, Андрей бленар, Антон Сурдул, Хрихор син Михаїл, Іван морар, Юрі Руснак, Михаю Ковалук. Усі вони були звільнені від державних податків [20, с.31; 1, с.385].

У 1749 р. Константин Маврокордат формально скасував особисту кріпосну залежність селян-вечинів. Всі селяни стали називатися царанами, але без дозволу влади вони не мали права покидати село. Панщина продовжувала зберігатися, але стала фіксованою – 24 дні на

рік [11, с.57; 17, с.399-401].

Кожне село-ватра (чи то приватновласницьке чи резешське) мало точно визначені межі (хотарі) й користувалося приналежними сільській громаді угіддями (землями, луками, лісами, водоймами та ін.) [9, с.56-57]. Хотар сільської громади був досить значним. Наприклад, межі села Іванківці Чернівецької волості, як слідує з грамоти від 7 травня 1473 р., якою підтверджувалося дарування цієї отчини боярином Драгомиром боярину Кирсті, йшли «повз Коцмань до давньої Хмелівської дороги і далі повз Ошихліби до потоку Волховець» [5, с.3].

Межі села вважалися непорушними і відзначалися межовими стовпами. Так, у грамоті господаря Константина Могили від 12 травня 1608 р., якою підтверджувалося право колишнього пиркелаба Симеона Пилиповського та ватага аprodів Вринчана на володіння селом Сербічани Хотинської волості, містилася вказівка дотримуватися здавна визначених меж громади: «Нехай будуть в силі та в праві на підставі цього листа нашого господства володіти й тримати всю межу села Сербічени, по старій межі, по якій володів дід нашого господства, Мовила, великий логофет. І вони нехай володіють тією межею села з боку Гвоздеуц, тому що наше господство змилостивилося та пожалувало ту межу вище писаним боярам нашим, нехай будуть в спокої і в мирі, як раніше тримали й володіли, так і відтепер ніхто їм нехай не перешкоджає в цьому, наперекір цьому листу нашого господства» [мандзяк, с.149]. Характерно, що у 1611 р. господар Константин Могила видав ще одну грамоту «вірним слугам нашим Вринчану постельнику і Пилиповському, колишньому пиркелабу» щодо прав на згадане село, щоб вони були «в силі сим листом нашого господства володіти і захищати їх праву межу села Сербічени від села Гвоздеуци, по якій встановив межові стовпи покійний Могила логофет, дід нашого панування, і де за велінням нашого господства встановив межові стовпи й Ністор великий ватаг.

А якщо хто вторгнеться і почне орати всередині їх межі за тими стовпами, вони нехай будуть вправі і в силі сим листом нашого господства стягувати десятину, і з хлібів і зі всього, хто б не орав та не косив по їх межі» [16, с.150].

У межах окремих великих сільських поселень існували прикутки або присілки. Наприклад, на території громади Великий Коцман, що належала Радівецькій єпископії, у 1503 р. нараховувалося 9 присілків: «Хавриловци, и Хливишча, и Давидовци, и Садков, и Кливодиунул и Блоудна, и Суховерхъ, и Чаплинци, и Валева» [7, с.514].

Для взаємодії з власником села чи господарем в кожному селі





Молдавський воєвода Штефан Великий  
(худ. Є. Максимович).

існував інститут ватамана (ветемана), який прийшов на зміну колишнього керівника вільної селянської общини – князя [22, с.35]. Наприклад, у грамоті від 25 грудня 1422 р. господар Олександр Добрий, жалуючи пану Богушу за вірну службу «єдно село оу нашої землі, оу Молдавскої, Кучуров», згадує, що там «быль ватаманъ Германъ» [6, с.76]. Сільському ватаману допомагав ворничел. Зазвичай, ці посадові особи призначалися світськими чи духовними власниками села [12, с.180].

Володіння Православної Церкви користувалися імунітетом щодо урядників воєводи. Там урядували двірники єпископа або ігуменів монастирів, яким належали села. Зокрема, у грамоті від 30 серпня 1479 р., виданій в Сучаві, воєвода

Штефан Великий застерігав державних урядників: «И також де варе колико села сут у Коцмани, що прислухают от нашего митрополю от Радовцех, а до тих люди, що сут у тих селах, аби не имали дило ни един наш боярин, ани староста от Цъцина, ани глобниці, ани переруби, ни судити их, ани глобу узети от них не за великое дило, ани за малое дило, ни за душогубство, ни за волочение дивку, шо съ там у Коцмани будет учинит, але щоби их судили наши епискупи или дворниці их, яко више пишем» [3, с.5]. До початку XVI ст. кількість єпископських та монастирських сіл в північних волостях Молдавії значно зросла. Приміром, Радівецькому єпископству о тій порі вже належало 44 села, а монастирю Путна, ктиторм якого був господар Штефан Великий – 38 сіл [8, с.11].

Значну роль у сільському самоврядуванні відігравав також інститут «старих і добрих людей» [8, с.11]. Спільно з ветеманами вони виконували в громаді судові функції. Зокрема, розбирали поземельні, майнові та карні справи. Як і хотарники (призначені воєводою



межувальники), старі й добрі люди вирішували межові конфлікти, що часто виникали через самочинні зміни меж сільськими ветеманами. Вони виступали разом з готарниками як свідки на суді господаря.

Зокрема, вони згадані у справі відновлення меж села Дубівці (Добовець) Чернівецької волості, що належало як отчина великому ворнику Горішньої землі Іону Прежескулу. У грамоті від 5 липня 1661 р. молдавського воєводи Штефаніце Лупу констатувалося:

«Стали перед нами і перед нашими боярами молдавськими, великими та малими, наш чесний і вірний боярин Іон Прежескул, великий ворнік Горішньої землі та показав нам запис посвідчений нашим боярином Ружіне, ворніком де порта, й багатьма добрими людьми – слугами господаря та його сусідами – в якому відзначено, що були в селі Добовець, Чернівецької волості, і разом з добрими людьми, слугами господаря та його сусідами, розділили межу села Добовець від села Бергомет, від Шипеніца й інших сіл і поставили на межу камені та знаки, а межа села Добовець проходить від Прута прямо в лісі, через кругле болото, що на краю ліса, а потім по берегу, що межує з полем де поставили камінь, а звідси через поле до болота, що висохло, де на горі поставили камінь, а звідси далі полем до Рудки, а звідси далі через болото, де на горі поставили камінь, звідси до старої криниці, звідси через ліс в гору та через білу криницю до обвалу, і на цій горі обваленій поставили камінь, звідси далі вгору до дороги яку називають Бирладська дорога, звідси цією дорогою вниз



Молдавський господар Єремія Могила з воєводи Конstantином (портрет XVII ст. ).



Молдавський воєвода Євстратіє Дабіжа  
(гравюра XVII ст.).

величність, побачивши таке, підтвердила з нашого боку боярину нашому Іону Прежескулу межу маєтку його, все село Добовець на завжди з усіма прибутками, і ніхто не може втручатися і чинити проти цієї грамоти господаря». Грамоту посвідчили Константин логофет, Константин великий ворник, Александру Некулче великий ворник, Міхалакі ворник, Депасті великий спатар, Василіє Разу гетман, Міхалакі спатар [3, с.170-171].

У 1663 р. згаданий вище ворник Ружіне, за дорученням господаря Євстратія Дабіжі, разом з Маркулом, сином Некулая Сілітрарюла, брав участь у обмежуванні готаря с. Коболчин Хотинської волості, про що 6 жовтня вони склали межовий запис, у якому докладно описали й сам процес межування: «Ружина ворник і Маркул, син Салітраля, повідомляємо цим листом нашим про те, як повеліла його величність, господар наш

до довгої гори, а звідси вниз й через потічок великий, який тече від Іванкауць до довгої гори, і від неї прямо до Прута. Межа від Бергомета була позначена за життя нашого батька Василіє воєводи тамтешніми межуваньниками Ісаром Грама, Ісаком Кокоранул і Петрашком Цінте, які поставили камені. Але ватаман Ісак був незадоволений і переніс разом з людьми з Бергомета межу далі в хотар Добовецький, і тоді наш боярин Ружіне, ворник, разом з іншими межуваньниками засвідчили як Ісак, ватаман, переставили безправно камені. Наша



Молдавський воєвода  
Георгій Дука (фреска  
в монастирі Четецуя-  
Ясси).



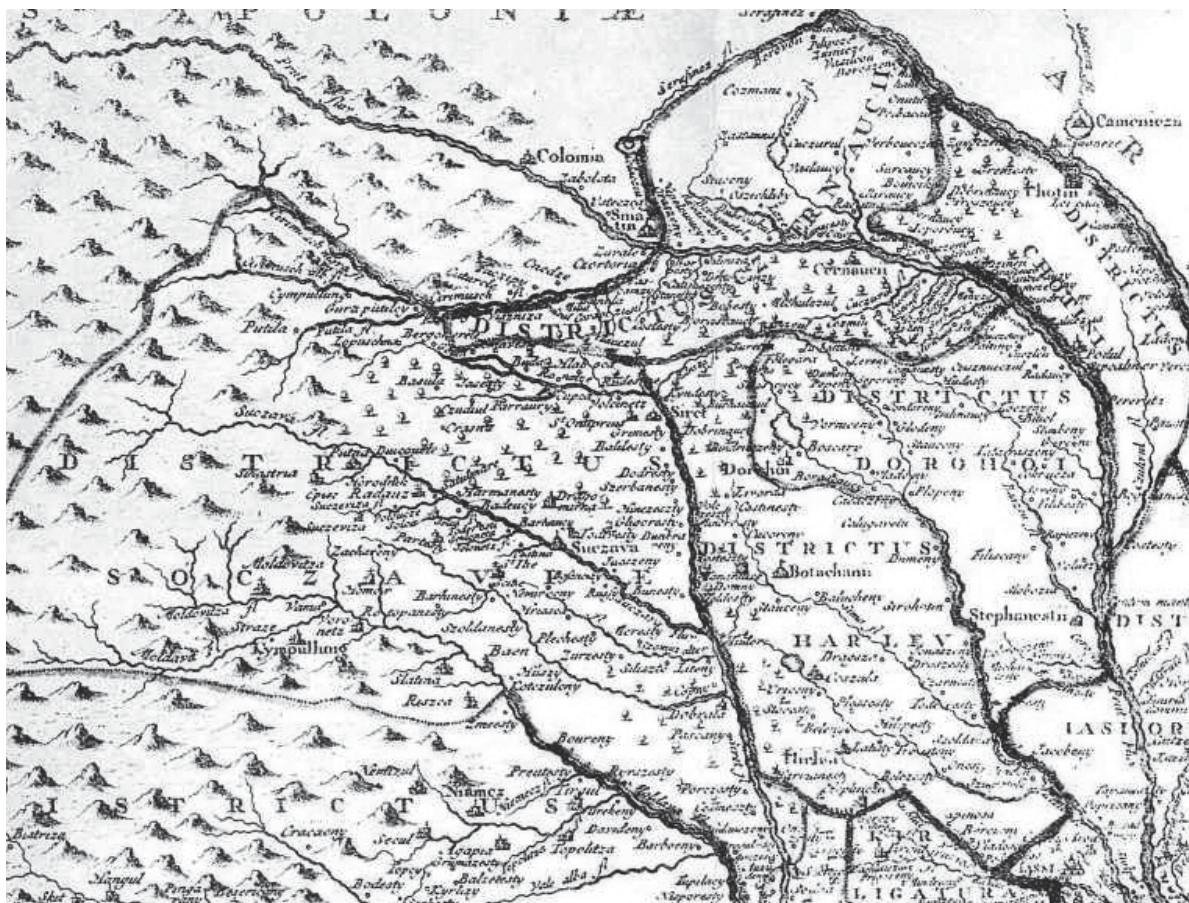
Євстратій Дабижа воєвода, з шанованою грамотою його величності, відправитися в село Кобилчин у Хотинській волості, село, яке належить його милості Олександру Бухушу пиркалабу, зібрати добрих старих людей, навколишніх хліборобів, і встановити хотар села Кобилчин з боку Роспопінців та Секурен.

Тому ми вирушили в село Кобилчин, зібрали чужих добрих людей, навколишніх хліборобів, які засвідчили й інші навколишні жителі. Ми, побачивши, що свідчать добрі люди і пройшли вони з борозною на голові, по старих місцях ми встановили і стовпи. Встановили стовп під одним дубом і дуб ще був відзначений, на великій дорозі, що веде в Василеуци; звідти в гору над болотом з верболозом, до початку долини під назвою Журжува, встановили стовпи під дубом, а на дубі також поставили мітку. Звідти на гору й через дорогу, яка йде з Секурен і веде на Роспопінци, знайшли кілька стовпів між двома дубами, а дуби також були з міткою; звідти прямо по косогуру вниз до урвища, званого Безга, і стовпи встановили під скелею; звідти вниз через три скелі до потічка, що йде з Секурен та впадає в Дністер; звідти по струмку вгору до джерела під горою Секурен і встановили стовпи під дубом, де межує Кобилчин з Секурами, а дуб також відзначили.

Звідти прямо в гору, через скелю, на яку поставили мітку; звідти прямо через гірку до початку улоговини і встановили стовп під дубом, а дуб відзначили; звідти прямо в гору, через дорогу, що йде з Кобилчина та веде в Секурени і прямо через долину, звану Заріче, понад болотом з верболозом, через три пагорби, встановили стовп під деревом, а дерево відзначили; потім прямо в гору і через улоговину, звану Фундоая, прямо в гору до хотаря Клокушни, встановили стовп під деревом, а на дереві поставили мітку.



Молдавський воєвода Константин Маврокордат (гравюра Ж. Жаке).



Волості і поселення Молдавської землі. Фрагмент карти Д. Кантемира (перша пол. XVIII ст.).

А при цьому були присутні багато добрих і старих людей, навколишні жителі, і діти бояр, а саме: Тодераш, старий векиль, колишній хотинський пиркалаб, і Григораш Кобадул з Мрадауци, і Симион Казакул з Малиниц, і Бучен Смістор з Несвоеї, і Симион ворник з Миндикауц, Віліє ватаман звідти ж, і Григорій Буна звідти ж, і Георгій Дука з Сербичен, і Гавриїл ватаман з Васиілеу, і Хрушка Соян з Марковець, і Стефан Дурда з Секурен, і Марко з Ваздауц, й інші добрі люди, а на віру всі підписалися і доклали й пальці, і в цьому наше нинішнє свідоцтво» [16, с.296].

Ветемани були наділені на селі виконавчими і розпорядчими функціями (по суті виконували й роль поліції), служачи зв'язуючою ланкою між центральною та місцевою владою. У приватновласницьких селах ветемани, крім правоохоронних функцій, повинні були займатися збором податей на користь власника вотчини. Він же контролював діяльність сільського ворничела, ворника-двірника [12, с.188].

Юридичний статус ворничела, який меншою мірою займався





Волості та поселення Молдавської землі на карті кордонів Польщі з Молдавією, виконана фон Ріці-Заноні (друга пол. XVIII ст.). Фрегмент.

правовими питаннями, а більше фіскальними, зростає на селі одночасно з утвердженням фанаріотського режиму в Молдавії, який посилив державну експлуатацію селян. З 40-х років XVIII ст. в обов'язки сільських ворників стали входити головним чином адміністративно-фіскальні функції. Господар Молдавії К. Маврокордат вимагав, щоби двірники сіл не призначалися власниками, або ісправниками, але обиралися сільськими громадами на зборах [12, с.189].

Описуючи систему управління на селі в добу фанаріотів, австрійський військовий адміністратор Буковини генерал-майор Г. фон Сплені зазначав, що у кожному селі краю «перебував двірник, або суддя і від одного-двох до трьох ватаманів, або підстаростів. Останні повинні були займатись розподілом трибуту, накладеного на їх село, і, погоджуючи його розміри з селянами, збирали гроші й передавали їх злоташу. Незначні суперечки між селянами також улаштовувались ними» [2, с.36].

З подвірного перепису населення, проведеного в 1772 – 1773 рр. та у





Карта волостей і поселень Молдавії, видана 1770 року ла Руге в Парижі на основі карти Д. Кантемира. Фрагмент.

червні 1774 р. уповноваженими Диваном молдавськими чиновниками за наказом російського військового командування, можна дізнатися імена ворників та ветеманів, що урядували в селах Чернівецької волості. Так, в приміському с. Роша згадані ворник Василе Пекюл та Єнакі ветеман. В с. Михалча зазначений Роман ветеман. У монастирському селі Гореча Онофрей ветеман. В с. Стенешти над Черемошем урядував Василій ворник. У резешській громаді Карапчів над Черемошем, населення якого складали калараші – прикордонна кінна варта, ні ворник, ні ветеман не згадані, але їхні функції, очевидно, виконував капітан Георгій Попович, який записаний у списку мешканців села першим [1, с. 374, 376, 385, 447, 450]. З переписних відомостей Кимпулунг-Сучавської волості від 20 червня 1774 р., наприклад, довідуємося, що у великій сільській

громаді Ватра (Кимпулунг) ворничелами виступають Тоадир Сабії, Ністор Ерхан, Сіміон Будей, Іон Миркеш. У меншому селі Штулбіканий (Стульпикани) був один ворничел – Петря Попеску. А у с. Рушій от Молдовиця, крім ворничела Ніколая Приндея, згаданий ще Думитру Первишник, староста [1, с.244, 245-247, 256].

Таким чином, можна констатувати, що з розпадом патріархально-сімейної общини і формуванням територіальної сільської громади общинні порядки на теренах північної частини Молдавії поступово відходять у минуле. По мірі переходу сільських поселень у власність бояр та монастирів, керівники вільних селянських общин – кнези, поступово зникають, а їхні функції з управління селами виконують ветемани, наділені виконавчими і розпорядчими функціями. Сільському ветеману підпорядковувався ворничел-двірник, що займався адміністративними функціями. У турецько-фанаріотський період роль сільського двірника поступово зростає з огляду на його адміністративно-фіскальну діяльність у зв'язку із зацікавленістю господарів-фанаріотів у державній експлуатації селян-вечинів, яких в Молдавії у 1749 р. формально звільнили від кріпосної залежності і перевели в категорію царан.

На цьому етапі сільське самоврядування знайшло прояв у виборності посад ветемана і двірника та існуванні інституту «старих і добрих людей». Проте у другій половині XVIII ст. роль останніх в сільському управлінні й судочинстві поступово зменшується.

**Джерела та література:** 1. Молдавия в эпоху феодализма: Переписи населения Молдавии в 1772-1773 и 1774 гг. – Кишинев, 1975. – Т.VII. – Ч.1; 2. Сплени Г. фон. Опис Буковини / Пер. з нім., передмова і коментар О. Д. Огуя, М. М. Сайка. – Чернівці, 1995; 3. Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1934. – Vol.II; 4. Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1938. – Vol.IV; 5. Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Iași, 2005. – Vol.VII; 6. Documenta Romăniei Historică. Seria A. Moldova. – București, 1975. – Vol.1; 7. Documente Romăniei Historică. A. Moldova. – București, 1980. – Vol. III; 8. Бабий А.И. Православие в Молдавии: история и современность. – Кишинев, 1988; 9. Бырня П.П. Сельские поселения Молдавии XV – XVII вв. – Кишинев, 1969; 10. Боднарюк Б., Чучко М. Етнодемографічні процеси на Буковині в кінці XIV – XVIII ст.: загальні тенденції та особливості розвитку (II) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кафедра етнології, античної та середньовічної історії. – Чернівці, 2007. – Т.1 (23). – С.65-77; 11. Буковина: історичний нарис / За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці, 1998; 12. Галбен А.И. Из истории феодального права Молдовы XVIII – XIX вв. (турецко-фанариотский период). – Кишинэу, 1998; 13. Грекул Ф.А. Аграрные отношения в Молдавии в XVI – первой половине XVII вв. – Кишинев, 1961; 14. Грекул Ф.А. Социально-экономический и политический строй Молдавии второй половины XV века. – Кишинев, 1950; 15. Жуковський А. Історія Буковини. – Чернівці, 1991. – Ч.1; 16. Мандзяк А. Історія

Сокирянщины в документах и материалах: От первых упоминаний до 1812 года / Алексей Степанович Мандзяк, автор и составитель. – Internet: Сайт «Сокирянщина», 2015; 17. Мохов Н.А. Молдавия эпохи феодализма (от древнейших времен до начала XIX века). – Кишинев, 1964; 18. Нариси з історії Північної Буковини. – К., 1980; 19. Полевой Л.Л. Очерки исторической географии Молдавии XIII-XV веков. – Кишинев, 1979; 20. Чучко М.К. Православна обитель над Прутом: минуле і сьогодення чоловічого монастиря Різдва Пресвятої Богородиці «Гореча» в Чернівцях. – Чернівці, 2012; 21. Nistor I. Istoria românilor. – București, 2002. – Vol. 1; 22. Rosetti R. Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova. Tomul I : Dela origini până la 1834. – București, 1907.